

*Рябова Т.А.,
к.е.н, доцент
кафедра маркетингу
Чернігівський державний інститут економіки і управління
(ЧДІЕіУ)*

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СИСТЕМИ

У статті досліджено особливості формування стратегії еколого-економічного розвитку регіональної рекреаційно-туристичної системи з використанням інструментарію регіонального маркетингу.

Ключові слова: *рекреаційно-туристична сфера, маркетингове середовище, маркетингові механізми, регіональний розвиток.*

Актуальність теми дослідження. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що використання маркетингу впливає на активізацію соціально-економічного розвитку адміністративних територій. Залучення комплексу маркетингових технологій в рекреаційно-туристичній сфері дозволить сформувати ринок територій для відпочинку; позитивно вплине на процеси ціноутворення і підвищення якості пропонованих послуг.

Постановка проблеми. Для успішної адаптації маркетингових технологій необхідно визначити проблеми регіонального розвитку, вирішення яких може бути активізовано за допомогою цього інструментарію. Практичне використання маркетингу вбачається щодо: виявлення чинників, що впливають на розвиток рекреаційно-туристичної сфери; прогнозування сценаріїв розвитку територій; регулювання природокористування і обґрунтування методів маркетингового аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі висвітлено окремі аспекти маркетингу рекреаційно-туристичної сфери. Проблеми формування потреб населення у відпочинку досліджено в працях [1-4]. Методичні підходи і процедура встановлення ціни на рекреаційно-туристичні послуги обґрунтовано Липчуком В.В. [5].

Черчик Л.М. запропонувала залучати до розвитку рекреаційно-туристичної сфери систему комплексного маркетингового аналізу рекреаційно-туристичних територій як складову регіонального маркетингу [6].

Проблемам вибору регіональних стратегій соціально-економічного розвитку присвячено праці Беседіна В.Ф., Герасимчук З.В., Данилишина Б.М., Долішнього М.І., Дорогунцова С.І., Стеченко Д.М. та інших дослідників. Але не розробленими залишаються організаційно-економічні механізми формування і реалізації регіональної стратегії соціально-економічного розвитку, засновані на маркетингових технологіях.

Постановка завдання. Для активізації розвитку рекреаційно-туристичної сфери необхідно виявити проблеми, які можуть бути вирішені за допомогою маркетингового аналізу. Дослідити особливості формування стратегії еколого-економічного розвитку регіональної рекреаційно-туристичної системи (РРТС) з використанням організаційно-економічних механізмів, заснованих на маркетингових технологіях.

Виклад основного матеріалу. Маркетинг рекреаційно-туристичних територій – це вид наукової діяльності, спрямований на формування попиту та задоволення потреб у природних ресурсах і територіях шляхом дослідження наявного природно-ресурсного потенціалу з урахуванням необхідності його збереження та відтворення, недопущення деградації та погіршення оздоровчих властивостей [6].

При дослідженнях рекреаційно-туристичної сфери використовують термін «регіональна рекреаційно-туристична система». Використання цього терміну дозволяє

чітко визначити склад об'єкта дослідження. Тому більш придатне використання маркетинг рекреаційно-туристичної системи.

Маркетинг РРТС треба розуміти як аналітичний інструментарій для формування стратегії регіонального розвитку. Її головна мета - формування механізмів ефективного використання рекреаційно-туристичного потенціалу з урахуванням необхідності його збереження, відтворення, недопущення деградації та погіршення оздоровчих і лікувальних властивостей території. Тобто пріоритетом розвитку РРТС виступає еколого-економічний напрям.

Механізм формування і реалізації стратегії еколого-економічного розвитку РРТС включає наступні етапи (рис. 1).

Рис. 1. Етапи формування стратегії еколого-економічного розвитку регіональної рекреаційно-туристичної системи

Відповідно до концепції державної регіональної політики кожна обласна одиниця формує власну стратегію еколого-економічного розвитку РРТС. В концептуальних засадах такої стратегії необхідно відобразити ідеї, які містять:

- обґрунтування необхідності зміни пріоритетів розвитку;
- визначити напрями змін;
- формується мета, яку треба досягти в результаті реалізації стратегії;
- визначаються цільові орієнтири, принципи та практичні завдання.

Формування цільових орієнтирів стратегії еколого-економічного розвитку РРТС спирається на взаємопов'язаному функціонуванні економічної, соціальної та економічної сфер.

Перша сфера об'єднує цілі, спрямовані на формування конкурентноздатної, соціально-орієнтованої і екологічно збалансованої регіональної економіки, це:

- формування диференційованої пропозиції на ринку рекреаційно-туристичних послуг;
- розробка механізмів ціноутворення з урахуванням необхідності відтворення природно-ресурсного потенціалу;
- розвиток підприємництва в рекреаційно-туристичному природокористуванні.

Друга сфера – соціальні цілі, спрямовані на досягнення добробуту населення регіону. До них відносяться:

- формування потреб споживачів рекреаційно-туристичних послуг;
- забезпечення зайнятості населення завдяки залучення до праці в рекреаційно-туристичній сфері.

Третя сфера – екологічні цілі, спрямовані на забезпечення охорони навколишнього середовища і відтворення природно-рекреаційного потенціалу.

До таких цілей слід віднести:

- формування механізмів фінансового забезпечення розвитку рекреаційно-туристичного природокористування;
- удосконалення системи управління природокористуванням.

Формування стратегії еколого-економічного розвитку передбачає врахування дії зовнішніх факторів впливу на РРТС з метою запобігання дестабілізуючим змінам.

На розвиток РРТС впливають такі зовнішні фактори:

- відповідність цільових пріоритетів розвитку світовим стандартам використання природно-рекреаційного потенціалу;
- місце регіону в національній рекреаційно-туристичній сфері;
- гео економічне становище регіону.

Останній фактор визначається:

- особливостями «сусідства» регіону з іншими країнами, які мають більш розвинену рекреаційно-туристичну сферу;
- розміщення регіону стосовно до основних транспортних магістралей;
- знаходження на території регіону унікальних рекреаційно-туристичних ресурсів;
- екологічний стан території;
- віддаленість природних рекреаційно-туристичних комплексів до місць формування потреб населення в оздоровленні.

Основою маркетингу регіональної рекреаційно-туристичної системи є діяльність, пов'язана із систематичним збором, обробкою, аналізом інформації, визначенням тенденцій розвитку. Такі дослідження стають основою прийняття рішень, формуванням стратегій і цільових програм.

Маркетингове середовище є об'єктом дослідження. Воно складається із чинників, що впливають на формування попиту, результати діяльності, реалізацію цілей та завдань підприємств і органів влади.

У традиційному маркетингу виокремлюють макро- і мікросередовище. Макросередовище складається з політико-правових, економічних, соціально-демографічних, культурних, екологічних, науково-технічних, інституційних чинників. Мікросередовище об'єднує споживачів, конкурентів та контактні аудиторії.

Маркетинг РРТС потребує виділення додаткової категорії – мезосередовища. В рамках якої включено території-конкуренти; структура і місткість ринку послуг; стан дослідження ресурсів, їх кількісні та якісні характеристики; рівень освоєння; показники внутрішнього та зовнішнього попиту на рекреаційно-туристичні послуги в регіоні; інфраструктурний потенціал.

Дослідження маркетингового середовища включає моніторинг та аналіз основних чинників макро-, мезо-, мікросередовища, виявлення проблем, діагностику, формування висновків і рекомендацій для практичної реалізації стратегії еколого-економічного розвитку оздоровчих територій.

Аналізі зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на розвиток РРТС дає можливість врахувати екологічні наслідки використання території для оздоровчих цілей, «сусідства» з іншими країнами, наявність значних обсягами ресурсів. Важлива роль відводиться SWOT-аналізу. Він передбачає виявлення можливостей і загроз, як результат дії зовнішнього впливу, та переваг і недоліків внутрішнього середовища.

Для територій, що розвиваються, існує загроза перетворитися в центр екологічної напруги. Характер природокористування склався в період, коли єдиними перевагами регіону були природні ресурси і дешева робоча сила. Освоєння та інтенсивне використання ресурсів забезпечувало основу економічного прогресу. Стратегія прискореного економічного розвитку на територіях з перехідною економікою посилює дестабілізуючі процеси в природі, оскільки трансформаційні процеси не супроводжуються розвитком нових соціально-економічних відносин. Тому дотримання стратегії еколого-економічного розвитку, з урахуванням відновлення ресурсів актуальне для територій з прискореним економічним розвитком.

Результатом проведеного SWOT-аналізу в Чернігівській області для перспективи розвитку рекреаційно-туристичного природокористування є сформований комплекс переваг і недоліків, та можливостей і загроз, що впливають на реалізацію наміченої стратегії.

Переваги:

- знаходження регіону біля кордонів Росії та Білорусії;
- проходження через територію регіону двох міжнародних транспортних коридорів;
- наявність двох Національних природних парків;
- наявність значних гідрологічних ресурсів, представлених р.р. Дніпро і Десна;
- привабливі кліматичні умови;
- наявність великої кількості культурно-історичних пам'яток.

Недоліки:

- не сформований рекреаційно-туристичний імідж регіону;
- нерозвинена інфраструктура і транспортне забезпечення;
- низька якість рекреаційно-туристичних послуг;
- відсутність чітко розробленої програми розвитку рекреаційно-туристичної сфери;
- забрудненість окремих територій внаслідок аварії на ЧАЕС.

Можливості:

- використання регіону як транзитної території;
- створення природних рекреаційно-туристичних комплексів на основі використання природно-заповідного фонду для цілей оздоровлення.
- регіональна співпраця в рамках євро регіону «Дніпро».

Загрози:

- конкуренція з боку сусідніх територій, що пропонують подібні (або) кращі продукти.

Вибір альтернатив еколого-економічного розвитку території регіону повинен враховувати наступні аспекти:

- диференціацію рівнів природно-рекреаційного потенціалу і ефективність його використання;
- необхідність залучення організаційно-економічних механізмів запобігання дестабілізуючим факторам.

Враховуючі це, кожна група адміністративних районів регіону має конкретні завдання для реалізації стратегії еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери території. Це залежить від рівня природно-рекреаційного потенціалу і ефективності його використання (табл. 1).

Таблиця 1

Альтернативні варіанти еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичної сфери

Рівень потенціалу / Ефективність використання	Високий	Середній	Низький
Високий	Створення природних рекреаційно-туристичних комплексів. Дослідження нових форм господарювання та власності. Стимулювання розвитку підприємництва.	Створення форм природно-заповідного фонду найбільш пристосованих до оздоровлення.	Дослідження територій потенційно привабливих для використання в оздоровчих цілях. Розвиток напрямів рекреаційно-туристичної сфери на основі кліматолікувальних або залучених ресурсів.
Середній	Формування іміджу території оздоровчого призначення. Створення природних рекреаційно-туристичних комплексів.	Формування механізму освоєння природних рекреаційно-туристичних ресурсів.	Дослідження та відновлення історико-культурної спадщини
	Дослідження цільових груп споживачів	Розширення можливостей використання залучених	Розвиток рекреаційно-туристичної сфери на основі

Низький	рекреаційно-туристичних послуг. Формування іміджу території оздоровчого призначення. Виявлення і аналіз територій-конкурентів.	ресурсів	антропогенних ресурсів. Пільгове кредитування нересурсоміських напрямів виробництва рекреаційно-туристичних послуг.
---------	--	----------	---

Конкретна реалізація стратегії еколого-економічного розвитку РРТС бачиться за допомогою впровадження регіональної державної програми розвитку і раціонального використання рекреаційно-туристичного потенціалу.

Структуруючими елементами програми: чітко представлена ціль, визначений перелік заходів з наміченими строками, попередня оцінка можливих наслідків від її реалізації.

Основна ціль програми – удосконалення територіальної організації рекреаційно-туристичної сфери регіону на основі підвищення ефективності використання природно-рекреаційного потенціалу.

Доцільно включати регіональної програми в загальний контекст регіональних прогнозів, зокрема схеми розміщення продуктивних сил, яка має статус індикативного перед планового документу і узгодження з Законом України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки».

Розробка регіональної програми еколого-економічного розвитку рекреаційно-туристичного природокористування надає територіальним органам влади необхідні орієнтири дій. Це дозволить визначити домінуючі тенденції, кількісні параметри еколого-економічного розвитку. В залежності від яких намітити і відкоректувати в прогнозованій динаміці загальнодержавного і регіонального ринків власні регулюючі можливості впливу на процеси і явища в природокористуванні.

Для реалізації і контролю програми еколого-економічного розвитку природно-рекреаційного потенціалу необхідно:

- визначити напрями, за якими буде контролюватися діяльність;
- формулювати критерії оцінки виконання програми згідно кожного напрямку;
- розробити систему моніторингу економічного, екологічного і соціального стану з метою внесення необхідних коректив.

Проблеми розвитку регіональної рекреаційно-туристичної системи, які можливо вирішити за допомогою маркетингових технологій можна звести до наступних:

- виявлення чинників формування потреб і попиту на ринку природних рекреаційно-туристичних ресурсів;
- дослідження по формуванню пропозиції на ринку ресурсів;
- проведення сегментації ринку природних рекреаційно-туристичних ресурсів;
- обґрунтування ціноутворення на ринку ресурсів;
- формування стратегій розвитку рекреаційно-туристичного природокористування.

Висновки. Маркетинг РРТС є важливою умовою реалізації соціальних та екологічних пріоритетів за умов формування ринку рекреаційно-туристичних ресурсів. На основі викладеного підходу до формування регіональної стратегії розвитку можлива постановка організаційних, економічних і соціальних цілей для кожного адміністративного району, диференційовано від рівня природно-рекреаційного потенціалу і ефективності його використання.

Список використаних джерел:

1. Нудельман М.С. Социально-экономические проблемы рекреационного природопользования. – К.: Наукова думка, 1986. – 132 с.

2. Конищева Н.И., Рудь Д.В., Шинкаренко М.Н. Анализ рынка туристических услуг на основе маркетингово-социологических исследований // Вісник ДІТБ, 2005, № 9. – С. 149 – 162.
3. Мамутов В.К., Амоша А.И., Дементьева Т.Н. и др. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты. – К.: Наукова думка, 1992. – 137 с.
4. Орлов А. Социология рекреации. – М.: Наука, 1995 – 148 с.
5. Липчук В. В. Встановлення ціни на новий туристичний продукт // Вісник ДІТБ, 2005, № 9. – С. 30 – 33.
6. Черчик Л.М. Маркетинг рекреаційних територій: теорія, методологія, практика. Монографія. – Луцьк: ЛДТУ, 2006. – 136 с.
7. Герасимчук З.В. Регіональна стратегія сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. – Луцьк: «Надстир'я», 2001. – 526 с.

РЯБОВА Т.А. МАРКЕТИНГОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

В статье исследованы особенности формирования стратегии эколого-экономического развития региональной рекреационно-туристической системы с использованием инструментария регионального маркетинга.

Ключевые слова: рекреационно-туристическая сфера, маркетинговая среда, маркетинговые механизмы, региональное развитие.

RYABOVA T.A. MARKET PROVISION OF RECREATION AND TOURISM SYSTEM

This article explores the features of environmental strategy and economic development of regional recreation and tourism systems using tools of regional marketing.

Keywords: recreation and tourism sector, marketing environment, marketing mechanisms, regional development.